

Válasz(tás)ok magyar módra

Képviselet vs. közösségi érdekérvényesítés Szerbiában a 2000. október 5-ei rendszerváltást követően¹

Pap Tibor²

Absztrakt

A tanulmány azt próbálja meg feltérképezni, hogy milyen elképzelések, várakozások, illetve intézményi lehetőségek alakították a kisebbségpolitikai döntéshozatalt és érdekérvényesítést Szerbiában. És hogy ezekkel miként tudott élni az ottani magyar közösség. A fejtegetés a szakirodalom által már jól leírt, a miloševići időkben újjáéledt, magyar pártpolitika hátterének felvázolásából indul ki. A változást lehetővé tévő ún. DOS (Szerb Demokratikus Ellenzék) korszakban beindult intézmény átalakításra adott „magyar válaszokat” (pártosodás, koalíciós pályák, belső versengés, autonómia-koncepció) végigkövetve mutatja be a magyar kisebbségi közösség cselekvési terét. Az elért eredményekre és az elmulasztott lehetőségekre egyaránt igyekszik felhívni a figyelmet. Külön be szeretné mutatni az e szituációban létrehozott kisebbségpárti, és a kisebbségi törekvéseket akadályozó politikai megoldásait a szerbiai politikai rendszernek. Ezzel párhuzamosan, de ettől jól elkülönítve kívánja elemezni a folyamatosan átalakuló politikai mezőben zajló eseményeket. Hangsúlyosan kezeli a kisebbségi „hangadók” politikához való viszonyulását. (Elvárásaikat, [köz]szerepléseiket és „csalódásait”). A poszt-szocialista országokat általánosan jellemző, ún. túlterhelt demokrácia fonásaira is kitér, amelyek e kisebbségi környezetben sajátos, nem csak a többségi illetve az anyaországi, hanem a többi külföldi magyar közösséget jellemző viszonyoktól is karakteresen eltérő párt- és (érdek)képviseleti rendszert hoztak létre az elmúlt 13 év során.

1. A tanulmány elméleti előfeltevései és értelmezési kerete

Írásomban a politika egyik meghatározó ágának, a politikai akaratképzésnek³, köznapibb megfogalmazásban: a pártok versenyének, a vajdasági magyar közösség rendszerváltást követő 13 évében betöltött szerepét vizsgálom.⁴ Hipotézisem szerint a vajdasági magyarság kisebbségpolitikáról, s a „demokráciáról” alkotott képzeiteinek a jellege nagyban befolyásolta ennek a történelmi léptékkal mérve rövid, de az intézményrendszer kialakulását illetően meghatározó fontosságú időszaknak a pártpolitikai eseményeit. Ezeknek a sokszor amorf, ellentmondásos, s a tárgyak strukturális jellemzőivel számolni nem igazán képes képzeteknek a szerepét azért emelem ki, mert a róluk folyó diskurzus – meglátásom szerint – erőteljesen visszahat a kisebbségi intézményrendszer társadalmi elfogadottságára, s a kisebbségpolitika nyilvánosságon keresztüli legitimitására. Ilyetén a kisebbségpolitika intézmények olyan politikatörténeti „eredményei”, mint a *nemzeti tanács* vagy a *kisebbségi küszöb* jelentősége is relativizálódik.

A tanulmány elméleti bázisául a választási rendszer, a pártrendszer és a politikai kultúra politikaelméleti közegben közismert megállapításai szolgálnak. (Ezekre külön nem hivatkozom a szövegben). A három részterület egymáshoz valós viszonyulása speciális kontextust kap kisebbségi helyzetben. A részterületek kölcsönhatása hol a szokottnál jobban felerősödik (pl. a választási rendszer egyik részének, az ún. *kisebbségi küszöbnek* a hatása a magyar pártok stratégiájára így is értelmezhető), hol atipikus formát hoz. Ezek a jelenségek olykor a *kisebbségi helyzetből* adódó politikaelméleti specializálásra szorulnak, máskor csak a politikatudományon túlra mutató, társadalomelméleti keretbe értelmezhetőek. Kiindulásul az aszimmetrikus föderáció (Szerbia és Montenegró) esetében jócskán elhúzódó, végérvényesen csak 2000 októberében, a Milošević-rendszer bukásával bekövetkező demokratikus fordulat és politikai átalakulás hagyományos társadalomelméleti megközelítés, az ún. *helyrehozó forradalom/pótlólagos kikülönülés*⁶ nézőpontjából elemzem a vajdasági magyar politikai porond eseményeit. Az első megállapításom e tekintetben az, hogy bár a vajdasági magyar kulturális elit sok tekintetben igen korán, már az anyaországi rendszerváltás előestéjén adekvát módon azonosította várható helyzetét és szerepét a változások során, mégsem sikerült ezt a fajta hol tapasztalati, hol virtuális előidejűség strukturális előnyeit tartósan kihasználnia. A jugoszláviai relatív szabadság következtében a kiindulásnál rendelkezésre álló fejlettebb intézményrendszer olyan elemei, mint decentralizált (többforrású) média, a tényfeltáró újságírás vagy a (korlátozott) kritikai nyilvánosság eszköztára a délszláv polgárháborúk idején hamar háttérbe szorul, s működtetőinek derékhadja is – pusztá létét biztosítandó – az emigrációban látta az egyedüli kiutat. Kezdetét vette a „lábbal szavazás” (*kivonulás*)⁷ első tömeges időszaka.⁸

A maradók (a hirschmanni hármastermínus második tagjának, a *tiltakozásnak* egy sajátos formájaként) helyzete azonban radikálisan más lett, mint a poszt-szocialista országok véleményformáló értelmiségéé/politikai próbálkozóié. Ennek a korszaknak az elemzésével részben elkészült a szakma. Bár az értelmezéseket sokkal inkább motiválta a helyzet különössége (a háború), semmint annak releváns társadalomelméleti megragadása. A miloševići időszak pártpolitikai eseményeivel, az etnikai alapú kisebbségi érdekartikuláció elhúzódó vészhelyzetben létrejött próbálkozásaival most nem kívánok foglalkozni.⁹

2. A rendszerváltás kisebbségpolitikai kontextusa

A szerbiai többszintű (helyi, tartományi, országos és elnök-) választások és a kisebbségpolitika intézményeinek az egymásra való hatását kívánom legelőbb szemléltetni. Abból indulok ki, hogy a kisebbségpolitika szempontjából a többségi elven alapuló politikai döntéshozatal (ezt hívja a köznyelv sommásan demokráciának) esetében mindenhol a képviselőlet szintjeinek a társadalmi nagycsoportok térbeli elhelyezkedését adekvát módon leképező szegmentációja a meghatározó. Ezt elsődlegesen az állam belső, térbeli differenciálódása, s a választási rendszer határozza meg. Szerbia a – titói kvázi-föderáció¹⁰ örököseként – formálisan továbbra is többszintű állam maradt a 2000-es rendszerváltás után is. Montenegró 2006-os kiválásáig *de jure* államszövetséggént működött. Azt követően – papíron – tartományok révén decentralizált nemzetállamként határozza meg önmagát.¹¹ Ez – Koszovó 2008-ban kikiáltott függetlenségét követően – csak a helyi önkormányzatok (a helyi közösségek [: települések, településrészek] és a községek [: járások]) szintjén jelent a releváns¹² a kisebbségek számára. Azok létszámukból és a különböző szinteken meglévő arányszámukból következően a többségi elvű politikai képviselőlet nyomán óhatatlanul létrejövő egyenlőtlenségeket korrekciós intézmények (pl. természetes küszöb) beiktatásával nem csökkentő módon is uralható, területi lehatárolású egységeket tartanak kontrol alatt.

A középszinten (a tartomány[ok] szintjén)¹³ már nem beszélhetünk a kisebbségek szempontjából is megnyugtató módon kialakított térfelosztásról. A Vajdaság kapcsán folyamatosan napirenden lévő, ám az aktuálpolitika helyzetnek megfelelően hol felizzó, hol ellankadó *tartomány-diskurzus* nem a kisebbségi helyzet adekvát kezeléséről zajlik. Sokkal inkább a regionalizáció és/vagy a decentralizáció ideális (a pártelitek számára éppen megfelelő) szintje és módja képezi az ott autonómiavitának nevezett polémia tárgyát.

A kisebbségek számára megfelelő szegmentáció szintje a mai tartomány és a község között lenne kialakítható. Ám a többségi társadalom és az általa ebben a tekintetben konszenzusosan uralt állami és szakértői apparátus elutasító volt az

etnikai alapú térelhatárolásokat illetően. Abban az elszakadást előkészítő próbálkozásokat vélte bele látni még akkor is, ha annak sem gyakorlati, sem a kisebbségek önmegjelenítést formáló szimbolikus tartalma sem volt egy, a szerb államtól való majdani elszakadás vonatkozásában.

Szerbia egy, a nem túl távoli jövőben bekövetkezendő EU-csatlakozás lehetőségét elősegítendő¹⁴, az euro-atlanti értékek irányába való nyitottságát és a demokrácia iránti formális elköteleződését a *személyi elvű autonómia* egy sajátos formát nyert intézményében, a *nemzeti tanácsok* rendszerének létrehozásával vélte a „Nyugat” előtt is adekvát módon demonstrálhatónak. Ez az intézmény a térségben mindenképpen modell-értékű, de számos kisebbségpolitikai problémát is a felszínre hozott, s a politikai akaratképzésre is jelentős hatással volt. Ez elsősorban a kisebbségeken belüli pártrendszereknel jelentkezett, de az első direkt NT-választások időszakától a többségi és a kisebbségi pártok addig funkcionálisan jól működő regionális és helyi „együtt-uralkodására” is rányomta a bélyegét.

3. A kisebbségpolitikai akaratképzés intézményes területei Szerbiában

A szerbiai kisebbségi közösségek már a formális választások újraindulásának a kezdeteikor, az autoriter, választási manipulációkra épülő miloševići időszak alatt is rákényszerültek az akkoriban *de jure* parlamentáris, de ténylegesen elnöki diktátumokon és a hatalmi ágak összefonódásán alapuló rendszer letéteményesével való, a legrosszabb elkerülése érdekében kötötett kompromisszumokra. Ezek feltárása nem igazán történt még meg. S én sem tekintem a jelen gondolatmenet szerves részének.¹⁵ Csak azért tartom fontosnak ezen előzmény megemlítését, mert rá szeretnénk mutatni a kisebbségek, illetve a kisebbségi szavazatok egy-egy opció mentén való mozgósíthatóságának szerbiai hagyományaira, amely mind a Milošević-rendszer idején, mind annak megdöntése során láthatóan részét képezte a politikai arzenálnak.¹⁶ A kisebbségek számára leginkább a kisebbik rossz választását, a veszteségek minimalizálásának a stratégiáját jelentette¹⁷ a fő igazodási pontot. Ebben a sajátos helyzetben markánsan elkülönülő célokat fogalmaztak meg az egyes kisebbségi közösségek a rendszerváltást követően is. Ezek a hol demonstratív, hol ki nem mondott célok szabták meg, hogy melyikük milyen álláspontra helyezkedett a politikai akaratképzés különböző szintjein.

A további alfejezetekben a magyar közösségnek a többségi elvű, s ezért korrekciós mechanizmusra szoruló illetve a szimbolikus és/vagy taktikai okokból felvállalt megmérettetéseit elemzem. (A korrekciós mechanizmusra kisebb súlyt fektető, a kisebbségi kényszerekkel és várakozásokkal az intézményes meghatározottságok tekintetében kevésbé részletes, a választásokat azok történeti folyamatában tárgyaló, esemény-orientált megközelítések olvasható a már idézett Mátyus, valamint Zsoldos írásban.¹⁸)

3.1. A szerbiai magyar kisebbség stratégiája a köztársasági elnökválasztások kapcsán

A rendszerváltást követő elnökválasztások a kisebbségek számára kettős funkcióval bírtak: Egyrészt a második körben „átengedhető” virtuális szavazatok kapcsán megmérték/demonstrálták a kisebbségi közösség politikai „értékét” a választási piacon. Másrészt az azokkal általában párhuzamosan zajló illetve azokhoz közel eső országos és tartományi választások főpróbáiként, a majdani alkuk közös és kapcsolt listák tekintetében is viszonyítási pontként funkcionáltak. Különösen így volt ez 2008-ban, amikor az elnökválasztás néhány hónappal megelőzte az amúgy egy időben kezdődő¹⁹ országos/tartományi/helyi választást. És hasonló szerepet szántak a 2012-es kapcsolt választásoknak is (mikor az elnökválasztást taktikai okokból hozta előbbre a Demokrata Párt).

A magyar szavazatokat Pásztor István próbálta meg mind 2008-ban, mind 2012-ben alkuerőre váltani. Felemás sikerrel. Az utóbbin 2,3%-át szerezte meg a voksoknak.²⁰ Ezen stratégia főpróbáját a magyar közösség számára közvetlen téttel nem bíró, 2008 eleji elnökválasztás jelentette (a többi szinten a választásokig még hónapok voltak hátra). A magyar politikumnak az akkoriban formálódó, azóta alkalminak bizonyult *Magyar Koalíció* Pásztor István indításával itt sikerült feljebb tornásznia az árfolyamát: Pásztor a 2008. január 20-ai első fordulóban a leadott érvényes szavazatok 2,26%-át jelentő 93 039 vokssal az ötödik helyen futott be²¹, amivel a magyar pártok nyomatékosítani tudták, hogy érdemes velük számolni a parlamenti választásokon is. S bár az arányszám 2012-ben sem változott meg jelentősen, de a politikai konstelláció a hasonló voksarány mellett is egészen más érdekérvényesítő képességhez vezetett. Az elnökválasztáson leadott magyar szavazatok mennyiségére egyrészt az is hatással volt, hogy a VMSZ 2012-ben már egyedül (a VMDK és a VMDP támogatása nélkül) állított magyar elnökjelöltet. Az alkuhelyzetet azonban leginkább az befolyásolta, hogy az időközben eltelt négy év alatt igencsak ellentmondásossá vált a VMSZ viszonya a legnagyobb kormánypárthoz, a DS-shez (Demokratska stranka/Demokrata Párt), melynek az államelnöki funkciót is ellátó, s 2012-ben mandátumát önként, de nem minden politikai számítás nélkül egy évvel lerövidítő Boris Tadić volt továbbra is az elnöke. Arra számítottak, hogy a küszöbön álló korrekciós intézkedések (: megszorítások) meghozatala előtt nagyobb eséllyel választják majd újra az ekkor már „hagyományosan” (választásról választásra) Koszovó vagy Európa dichotómiája mentén megfogalmazott alternatívák tükrében.²²

3.2. A kisebbségek és a parlamenti képviselő

A szerb Szkupstinába (Narodna skupština Republike Srbije) főszabály szerint négyévente 250 főt választanak egy, országos és arányos listán. Szerbiában a demokratikus fordulatot követően szinte csak rendkívüli választásokra került sor a köztársaság szintjén. Ez a demokratikus akaratképzésbe vetett hitet cseppet sem erősítő trend 2012-ben szakadt meg.

A magyar közösség ezen a szinten némileg ellentmondásos pályát tud maga mögött: A 2007-es, előrehozott választásokon az önállóan induló Vajdasági magyar Szövetség (VMSZ) 3 képviselőházi mandátumot szerzett (55 000 szavazattal). A Vajdasági Magyar Demokratikus Közösség (VMDK) és a Vajdasági Magyar Demokrata Párt (VMDP) egy közös listán indult, melynek fantázianeve²³ *Magyar Összefogás Koalíció* volt. Mandátumot nem szereztek. Az úgynevezett természetes küszöb elérését nem tette lehetővé az akkori eredményük. Ahhoz a relatíve magas, a 60%-ot is meghaladó részvétel miatt, 16 000 szavazat lett volna szükséges kapniuk. A MÖK-nek csak 12 000 szavazatot sikerült begyűjtenie.

Az országos szint az az eleme a választási rendszernek, ahol formálisan sok tekintetben EU-kompatibilis megoldások vannak érvényben. Itt elsősorban a kisebbségi listák esetén a választási küszöbtől való eltekintésre, a már többször szóba hozott *kisebbségi (természetes) küszöb* intézményére gondolok. A kisebbségi listáknál már az indulás, az ahhoz szükséges ajánlások száma is, kedvezményezett, azaz érvényesül a pozitív diszkrimináció elve. A 2007-ben megváltoztatott, s 2008-tól AB-áldással érvényben lévő formula azért törölte el számukra a küszöböt, mert a többségi pártok nem kívántak lemondani azon potenciális koalíciós partnerek mandátumairól, amelyek kisebbségi szavazatok által generálódhattak, ám korábban, a küszöb révén könnyen elveszhettek...²⁴ A választási törvény ide vonatkozó módosítása az Alkotmánybíróság 37/2008-34 sz. döntése erősítette meg.²⁵ Ennek következtében elvben az ország területén elszórtan élő kisebbségi közösségek is képesek bejuttatni képviselőket a parlamentbe.

2008-ban *Magyar Koalíció* néven indítottak a történelmi magyar pártok (a VMDK, a VMDP és a VMSZ) kisebbségi listát. Ezt listavezetőként Pásztor István volt hivatott megszemélyesíteni. A listán túl ekkor sikerült egy, a pillanatnyi közös álláspontot is dokumentumba foglaló *autonómia koncepciót* tető alá hozni.²⁶ A szöveg mindössze hét oldal, de máig hivatkozásul szolgál a pártközi csatározásoknál és az autonómia-igények diskurzuson belüli felemlegetésénél (az autonómia-dokumentumról írtunk Sarnyai Csaba Mátéval egy, magyarul és angolul is olvasható tanulmányt²⁷, itt nem kívánok vele részletesebben foglalkozni). Ez amolyan választási programként is értelmezhető volt. A magyar pártok összefogása azonban soha nem volt probléma-mentes, s 2008-ban sem tartott ki sokáig. A kampányidőszakban még működni látszott, de a mandátumok kiosztását követően már egymással össze nem egyeztethető értelmezéseknek következtek, s a koalíció gyakorlatilag működésképtelenné vált. A felszínre került ellentétek, s az egyes szereplők közötti kölcsönös bizalmatlanság, illetve a politikai elit önérdelke felülírta az együttműködés történelmi lehetőségét.

Itt szeretnék kitérni a választási rendszernek arra a szerbiai specifikumára, amely a közös listák esetén egyrészt nem emeli meg a parlamentbe jutás küszöbét (a többségi pártok esetében sem), másrészt a listán szereplőknek lehetőségük van

a mandátumukkal szabadon gazdálkodni. Azaz nem feltétlen kell egy frakcióban, de még csak azonos koalícióban sem szerepelniük a parlamenti ciklus során. Ez nagyon megnöveli a választások kimenetelének a megjósolhatatlanságát, már ami a kormányzást illeti. A kisebb pártoknak is komoly manőverezési teret ad (ezt hívja a szakirodalom zsarolási potenciálnak), így az alkalmi listák tagjai nagyon eltérő pályán mozoghatnak a cikluson belül. Ez a szavazók vélemezethető preferenciáinak a teljes figyelmen kívül hagyásának a lehetőségét eredményezi. Ami a politikai kultúra vonzata. A választási rendszer (polity) intézményének innovatív jellege ellenére egy több tekintetben – megbízhatóság, kiszámíthatóság, elszámoltathatóság – „kevésbé európai”. Megjelenési formáját illetően sajátosan szerbiai, de annak háttérmozgatóit is figyelembe véve nem csak itt meglévő kuszaságához²⁸ vezet. Ami a kisebbségi érdekképviselteket is rászorítja a többségi közeg által dominált politikai aréna specifikumaihoz való adaptálódásra.

A fentiek tükrében lesz értelmezhető az az eseménysor, amit a legutóbbi választások kapcsán figyelhattunk meg.

2012-ben az egyes magyar pártok már a maguk rövid- és középtávú érdekeit tartva szem előtt próbáltak meg²⁹ indulnia a májusi, ismét egy időpontban bonyolított választásokon. Országos szinten a kicsik összefogásának hiányában csak a VMSZ számíthatott³⁰ mandátumokban is manifesztálódó eredményekre. Ha a mandátumszám növelését diadalnak lehet tekinteni, akkor a VMSZ szereplése pírushi győzelemmel ér fel.

A választási kampány során a vita a VMSZ, s többségi szövetségese (tartományi és helyi szinten), a Demokrata Párt (DS) között zajlott. A domináns magyar párt itt „fizette meg” a nemzeti tanács-választások során elért eredményt (a négyötödöt). Az ott – a magyar pályán – legyűrt kormányerő, a(z „igazi”) hatalom megtartásáért vívott nagy hajrájában minden eszközt bevetett a potenciális etnikai többlétszavazatok megszerzéséért. S mivel a támogatók átcsábítása a fő kihívók támogatói köréből nem volt reális, ezért kisebb szövetségesei táborát próbálta meg – nem kevés sikerrel – erodálni. A kisebbségi közösségek EU-párti részei előtt így újra meglegeztették a hamis dilemmát: *Az Európához való csatlakozást vagy a saját etnikai közösségük parlamenti képviselét tekintik-e fontosabbnak?* A kampány sikeressége azonban nem írható pusztán a DP-stratégák hozzáértésének a számlájára. Az korántsem lehetett volna ilyen sikeres, ha az etnikai pártok a saját alsóbb szintű szegmentáltságot jelentő területeiken (a községi és a helyi közösségi képviselő testületekben) valamint a területen kívüli formációkban (a nemzeti tanácsokban) nem jártak volna el a *többség mindent visz* elve alapján: a kisebbség saját szűkebb politikai arénáiban nem tudott kisebbség-/ellenzékbárát eljárési mechanizmusokat kialakítani, ahol a konszenzusos helyett máig a konfliktusos döntéshozatal dominál. A VMSZ 1,8%-os szavazatarány mellett³¹ ugyan a korábbinál egyel több mandátumot

szerzett, de ez csak a küszöböt el nem érő listák nagy száma miatt alakult így: hat többségi és öt kisebbségi³², a természetes küszöböt sem elérő lista maradt mandátum nélkül...³³ Ám a szofisztikált győzelem nem jelentette azt, hogy a DP a választási háborút is megnyerte. Ehhez nem lett volna elég, a kisebbségi körökből rekrutálódó, korábbi fegyvertársakkal kapcsolatos kevésbé instrumentalizáló bánásmód.

A Szerb Szocialista Párt pacifikálásra is energiát kellett volna fordítaniuk. Erre azonban nem maradt eszközük, s volt szövetséges új domináns koalíciós partnert vett maga mellé. Ami a részéről mindenképpen jó stratégiai döntés volt, hisz a DP mellett már-már teljesen elvesztette az önálló arcát. Így azonban megpróbálhat „tényező” maradni. A kormányváltás a forrás-érzékeny, de a már említett módon „felxibilis” listákkal³⁴ is operáló teljes szerb pártrendszert átrendezi. Ez a jelen tanulmány szempontjából azért fontos, mert a VMSZ felemás eredményei, illetve eredménytelensége is átértékelődik az új helyzetben. Mivel a források elosztás felett már nem a DP rendelkezik, ezért ez a neuralgikus kapcsolat sem veszélyezteti a magyar politikai elit különalkukra épülő *hűség-kultúráját*. A VMSZ mai prominensei már a kevésbé demokratikus rendszerekben is szót tudtak érteni a hatalommal, ez a fajta politikai alkukészség most új szereplőkkel kell, hogy dűlőre jusson, ha nem kívánja feladni a kisebbségi közösségen belül kivívott, domináns helyzetét. Ami eddig is a kisebbségi célra szánt források feletti rendelkezés „jogának” a kézben tartásra alapozódott. A jelek szerint ez a fajta készség még működik. De ez már inkább a köztársasági szint alatt zajló fejlemények kapcsán érzékelhető.

3.3. A kisebbségek lehetőségei a tartományi és a helyi választási szinteken

A Vajdaság képviselőházának megválasztására alkalmazott, az országosnál szofisztikáltabb választási rendszere³⁵ jóval nagyobb teret ad a kisebbségi pártoknak a mandátumok megszerzésére, mint az országos listás formula. A tartományi választás vegyes formula szerint zajlik, és két fordulóban bonyolódik. Így a tartományi képviselőház felét jelentő 60 egyéni mandátumért, ha azok sorsa nem dől el már az első fordulóban, a másik két – a köztársasági és a helyi – választás után is harcba kell szállni. Így a tartományi második forduló sok tekintetben az első forduló országos és helyi eredményeinek függvényében is átértékelődik.

Ez egyrészt a szegmentáltsági egység kisebb területéből is adódik. A kétmillió lakosra itt 120 képviselői hely jut, míg az országoson hét millióra³⁶ jut 250. A vegyes jellegből adódóan is nagyobb az esély, hiszen a területileg koncentráltan található közösségek az egyéni kerületekben, elvben, könnyebben juthatnak mandátumhoz, mint a listás helyeken. Ám, amit az országos képviselői helyek kapcsán a többségi és kisebbségi pártokból álló ingatag stratégiai partnerségről írtam, az itt is érvényesült. A VMSZ a vegyes rendszer mindkét szegmensében 2008-hoz képest vissza-szorult. Az eredmények még a 2008-as *Magyar Koalíció* által elérték tekintetében,

az azt alkotó három történelmi magyar párt eredményeit összesítve is lesújtóak.³⁷ A hatalmi pozíciója tartományi szinten ugyan megmaradt a domináns magyar pártnak, s a Tartományi Képviselőház elnöki posztját is sikerült – eddig – megtartania, de a kormányzati többséghez nem feltétlenül van szükség rá. (Igaz, ehhez eddig sem lett volna szükség a VMSZ-re. Ám a szimbolikus posztok, és a különféle kevésbé manifeszt funkcióba való „megmaradás” enyhíteni tudta a helyi szinte kiéleződött viszonyt 2010 és 2012 között. Túl sokba került volna a végleges szakítás.) És akkor a Vajdaság státusza kapcsán kialakult politikai bizonytalanságra érdemben még ki sem tértem.³⁸

A helyi választások eredményeinek értelmezése azért is bizonytalan, mert a tényleges eredmények a kormányalakítást követően erősen átértékelték a megszerzett pozíciók politikai alkuképességét, s a helyi érdekérvényesítés igénye még a ciklus felén túl is folyamatosan újra írja az egyes községek és helyi közösségek belső erőviszonyait. A VMSZ tekintetében ez konkrétan azt jelenti, hogy a magát az új kormány ellenzékeként meghatározó pártelit iránymutatásának nem engedelmeskedő helyi aktorok a kizárások és a kilépések olyan hullámát indukálták, aminek végkifejlete ma még megjósolhatatlan. A helyzet az önkormányzatok szintjén a fentiekből kifolyólag igen labilis. Két évvel a választás után is át-át rendeződik. Ám ez korántsem csak a kisebbségi pártok számlájára írható fejlemény. Az új koalíciót domináló nagypártnak (a haladóknak) is érdeke, hogy minél nagyobb mértékben erodálja az egyik potenciális kihívó regionális bázisait. És, ahol lehet, ne hagyja, hogy e tevékenység során a kisebbik szövetséges (SZSZP) túl jó kapcsolatokat építsen ki a regionális és a helyi erőkkal, így az etnikai nomenklatúrákkal sem.

4. A nemzeti tanácsok első két megválasztásának politikai kontextusa

A nemzeti tanácsok e tanulmány gondolatmentét illetően annyiban tesznek szert jelentőségre, amennyiben megválasztásuk folyamata (a kampány és a választás aktusa) valamint tevékenységük konfrontatív jellege befolyással van a szerbiai pártpolitika játszmák alakulására. A releváns Európa-barát kisebbségek esetében – amilyen a magyar közösség is – ez általában így van. A nemzeti tanácsok előtt két út áll:

- a) teret adnak a szerb többségi pártok ezen a politikai mellékszíntéren történő szereplésének,
- b) saját kisebbségi helyzetüknek megfelelő szak- és pártpolitikai mezőt alakítanak ki.

A többségi pártok a nagyobb lélekszámú kisebbségi közösségek esetében igyekeztek mindent megtenni a nemzeti tanácsok kormány/ellenzék dichotómiájának a megtartásáért: a nemzeti tanácsokat megpróbálták a többségi társadalom megosztottságai mentén becsatornázni.

Ez az esetek többségében sikerült is neki. Az egy-egy többségi pártban karriert befutott kisebbségi származású aktorok a párt alvállalkozásává degradálták az adott nemzeti tanácsot. Ez az olyan „rendszerellenes” kisebbségek esetében, mint az albánok és a bosnyákok már nem ment ilyen egyszerűen. Bár az utóbbiak esetében van példa a „kollaboráns” kisebbségi érdekképviselőre is. Itt röviden ki szeretnénk térni a kisebbségi elitiek működési mezőjét/akciórádiusát nagyban meghatározó szakmai beágyazódás problémájára:

Megfigyelhető, hogy az egyes etnikumok politikai elitje aszerint is polarizált, hogy ki milyen szakmai csoportból verbuválódik. Ez egyfajta útvonalfüggőségre enged következtetni. Az ún. „kasszákhöz kötődő” értelmiségiek, az egészségügyben, szociális ellátásban vagy a nem etnospecifikus tevékenységet kifejtő közzállalatoknál karriert befutó szakértelmiségiek nagyobb valószínűséggel lesznek egy-egy többségi párt stakeholderei, semmint egy-egy etnikai alapon szerveződő párt érdek megjelenítői. Azt is mondhatnánk, hogy a többségi társadalom az ő szakmai tekintélyüket is felhasználva próbálja meg becsatornázni a maga ideológiai/párt alapon kikristályosodó elképzeléseit a kisebbségi közösségekbe. Az etnikai pártok és társadalmi szervezetek elitjei inkább verbuválódnak a kisebbségspecifikus társadalmi alrendszeréből. Olyan nyelvi/kulturális meghatározott szakmai csoportokból, mint az oktatás, a művészetek és a média. Az ő személyes érdekük is a szegmentáció alacsonyabb szintjein dominánssá válható formációk kiépülése. Ezt akár a tömb/lokális többség által uralható kisebbségi szakpolitika kikülönülésére determinált etnopolitikai pályának is nevezhetnénk. A két politikai pályán szerepet vállalók a nemzeti tanácsok politikai mellékaránájában óhatatlanul össze kell, hogy csapjanak. A két ideáltípus ugyanis lényegileg más hálózati struktúrában tud csak hatékonyan fellépni. A nemzeti tanácsok választásának éppen az az egyik tétje, hogy melyik mintázat tud egy-egy ilyen döntéshozói testületen belül dominálni.

Van azonban egy, a második nemzeti tanács-választás óta egyre aktívabb csoport is. Nevezzük őket „szakértőknek”. Ők a szakpolitikai döntéshozatal pozícióiba való becsatornázásuk „elkerülhetetlenségének” jogalapját a szakértelmükre építik. Azokról az etnospecifikus területek aktorairól van szó, akik a múltban már komoly tapasztalatra tettek szert a hatalommal való intézményes együttműködés terén. További jellegzetessége ennek az alkalmi formációnak, hogy nem kíván a politikai felhatalmazás bevett mechanizmusain keresztül menni. Nem igazán érzi fontosnak a választás procedurális meglétét, mivel ő – szakértelme révén – eleve és vitán felül alkalmas az adott (korábban is viselt vagy most megcélzott) kisebbségi pozíció ellátására. A politikát és az általa való felhatalmazást a szakmai értékkel szembe menő látszattervékenységnek tartja. Nem zárkózik el tőle teljesen (hajlamos vele különalkukat kötni) de annak legitimitását – hozzáértését – folyamatosan megkérdőjelezi. Olyan gyakorlatokat hány a politikum szemére, amelyeket ugyan maga is rendszeresen folytat, de azt csak a szakmai szempontok érvényesülése céljából,

az igazság és a minőség érdekében „kénytelen” felvállalni, s azok – meggyőződése szerint – nem kezdik saját demokratikus legitimitását, hiszen a kevésbé demokratikus – a nem kellően átlátható, részérdekeket előnyben részesítő – megnyilvánulásai is szakmaiság érvényesülését szolgálják. A túlterhelt demokrácia³⁹ fogalma alá sorolható társadalmi elvárások itt szelektíven és koncentráltan jelentkeznek. Fő kifogásai a döntés jogának az átruházása kapcsán artikulálódnak. És a teljes politikai elit ellen irányulnak. A kinevezettek/megválasztottak által képviseltek átpolitizáltsága az elfogadhatatlan a számára.

Ebből a helyzetből kifolyólag könnyen talál menedéket a többségi társadalom – amúgy korántsem politikamentes – prominenseinek köreiben. Akik számára a kisebbségi intézmények működésének antidemokratikus voltát – ami nem a megválasztás, vagy a döntés jogának átruházása (kinevezés) folyamata során elkövetett „eljárási hibákra”, hanem a számára elfogadhatatlan eredményekre fókuszál – a demokrácia védelmezőjeként tudja tálni. Amit a procedurális dimenziót illetően alultájékozott potenciális szövetséges nem is kérdőjelez meg. Ilyetén alkalmat ad egy sajátos nepotizmus feltételeinek a megképződésére: a többségi aktor védelmébe veszi az „elnyomott” kisebbségi szakértőt, s ha teheti – a demokratikus intézményrendszer kisebbségi anomáliáinak az ellensúlyozását segítő – plusz forrásokat is biztosít a számára. Ez persze csak ritkán jön létre minden hátsó szándéktól mentve. Ilyesm lehetett a 2012-es választási időszakban hirtelen fel- majd oka fogytán eltűnt *Édes Otthon* c. magyar nyelvű melléklete a *Blic* napilapnak, amely a kormányzati szektor hirdetési piacon akkoriban igen markánsan jelen volt. A melléklet megszűnésekor ez a forrás – a közben lezajlott kormányváltás miatt – igencsak beszűkült. Az eleve igen korlátos keresleti oldal az új intézményt már nem tudta fenntartani.⁴⁰ Az így artikulálódott másodlagos kisebbségpolitikai színterek azért is veszélyesek, mert a politikatudomány számára kulcsfontosságú elvárásnak az elszámoltathatóságnak még a lehetőségét sem teremtik meg. Az ennek nyomán kialakult nyilvánosságbeli pozíciók demokrácia-védelmi beállítódásai itt maguk is komoly demokratikus deficitet termelnek.

Az első nemzeti tanács-választáskor, mivel az még ún. elektori rendszerben zajlott (a küldöttek küldöttei kerültek döntéshozói pozícióba) sem a felhatalmazás iránya, sem a konfliktus strukturális kódoltsága nem volt egészen nyilvánvaló. A szakértők is komolyan labdába rúghattak, hisz a nem politikai szervezetek is delegáltak elektorokat, akik nagy eséllyel választottak meg vagy a már megválasztott NT-tagok voltak be a nemzeti tanácsok által működtetett testületekbe szakmai prominenseket. Ám a szakpolitikai is politika. Amit nem lehet teljesen kivonni a politikai érdekartikuláció sajátosságai alól, még akkor sem, ha kiforrott szakpolitika alkotási elvek és döntéshozatali mechanizmusok mellett fejtik ki tevékenységüket. Ehhez azonban a kisebbségi közösségek többségénél nincsenek meg a feltételek.

A szerbiai magyar közösség nem áll olyan rosszul e téren, mint azt magáról gondolja, de az elfogadás és a kompromisszumra törekvés kultúrája még kialakulóban sincs. (A direktebb demokráciák által alapul vett konszenzusteremtés vonzatai fel sem vetődnek.)

A 2010-es események, a közvetlen – névjegyzéken alapuló, listás – választás már felszínre hozta a fent bemutatni próbált sajátosságokat.⁴¹ Ez a napi politikai vitákban tovább bonyolódik, de lényegét tekintve a két különböző karrier-útra is visszavezethetők az ellentétek kívülállóik számára könnyen eltúlzottnak tetsző megjelenítései. A dologban az a paradox, hogy az etnikum-specifikus szerkezet könnyen leronthatja a többségi társadalomtól elnyerhető források megszerzésének esélyét, míg a többségi-szerkezet az etnikum-specifikus szakpolitikák hatékonyságát veszélyeztethetik, hisz az ő újrajelölésük nem a kisebbségi közösségnek elvárásainak való megfelelés, hanem a többségi pártban elfoglalt érdekérvényesítés függvénye.

5. Záró gondolatok

Írásomban arra próbáltam meg rámutatni, hogy a politikai intézmények (polity) és a politikai kultúra kölcsönhatási miként alakítják a politikai érdekartikulációt kisebbségi közegben (minority politics). Igyekeztem bemutatni azokat az innovatív kisebbségpolitikai intézményi megoldásokat, amelyek megkönnyítik a kisebbségi közösségek, így a vajdasági magyarság politikai önszerveződését, érdekinek a politikai aréna különböző szintjein történő képviseletét. Arra is kitértem, hogy az egyes intézmények, adott politikai kultúrával (a politikáról alkotott valós vagy kevésbé helytálló nézetek mentén) vegyülve milyen sajátos formációkat hoznak létre egy a rendszerváltáson még csak alig túl lévő ország multietnikus viszonyai között. Ezzel is próbálván a jó megoldások és a javítható alkalmazási gyakorlatok kapcsán a politikai viszonyok és a kisebbségi helyzet soha sem egyszerű szövedékének aprólékos értelmezésére ösztönözni.

Jegyzetek

¹ A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 Nemzeti Kiválóság Program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

² A szerző Jedlik Ányos Doktorjelölti ösztöndíjas (PTE BTK IDI/SZTE ÁJTK Politológiai Tanszék)

³ A magyar nyelvben jól át nem ültethető szakszóval: politics.

⁴ Szerbiában a rendszerváltás időpontja 2000. október 5. A szakirodalomban és a politikai sajtóban a folyamatok elakadást, annak anomáliáit, a bulldózeres forradalom, másnapjával, október 6-ával szokták megjeleníteni.

⁵ A politikatudomány számára is releváns fogalomrendszer alakulásáról részletesen: Marko, Joseph: *Autonomie und Integration. Rechtsinstitute des Nationalitätenrechts im funktionalen Vergleich*. Wien – Köln – Graz, 1995.

⁶ A társadalomelméletekben Habermas kapcsán terjed el a *nachholende Revolution* (helyreállító forradalom) fogalma. Az ezzel jelölt jelenségkörre a konkurens társadalomelméleti iskola tanait magyarul meghonosítani

igyekvő Pokol Béla használta azok feltűnésével párhuzamosan, a rendszerelméleti megközelítésből következő szemléletnek inkább megfelelő, *pótlólagos kikülönülés* terminust. Jómagam is ez utóbbit tartom plasztikusabbnak az események jellemzésére, de a szakirodalomban inkább az előbbi vált ismertté.

- ⁷ A kivonulás, tiltakozás, hűség hirschmanni hármásának kisebbségelméleti felhasználását Losonczi Alpár könyvéből kölcsönöztem: Losonczi Alpár: *Európa-dimenziók*. Újvidék, 2002. 265–268.
- ⁸ A migrációból következő népességfogyás megszakítás nélkül tart. Csak az okai változtak meg. A kilencvenes évek háborús nyomását, a közvetlenként megélt veszélyt, felváltotta a gazdaságilag motivált migráció. A jelenség nem csak a kisebbségi közösségeket érinti. Ám azok esetében fokozottan érvényesül, mind az első szakaszt inkább jellemző toló-, mind a másodikban domináns szívóhatás. A visszatelepülés intézményes kereteit máig sem sikerült megteremteni. Erre ugyan voltak országos szintű kezdeményezések (a fiatal tudósok visszacsábítására Szerbiában is programot hoztak létre), de z eredmény marginális. A kisebbségi közegben ezt a saját hatáskörben „elosztható” pozíciók reaktív kicsiny száma is akadályozta. Ráadásul a szerbiai rendszerváltást követően sokáig érvényesült az a belső konszenzus, hogy az otthon maradtoknak (tekintet nélkül arra, hogy a tiltakozás vagy a hűség stratégiája mellett vállaltak szerepet a miloševići érában) kell elsősorban lehetőséget biztosítani a részben a vegetálásból újjáéledő, részben frissen kialakítandó kisebbségi intézményekben. Az intézmények (polity) feletti rendelkezés módja a kisebbségpolitika, mint szakpolitika (policy) mellett a politikai akaratképzésre (politics) meghatározó befolyással bírt. A nyilvánosság erről folyó vitái visszahatnak a polityre.
- ⁹ Arról bővebben lásd: Mátyus Ákos: *Vajdasági magyar pártok 1990 után*. Középeurópai Közlemények, 4. évf. (2011) 3–4. sz. 231–239. (a továbbiakban: Mátyus 2011.)
- ¹⁰ L.: Gulyás László: *Regionalizáció, regionalizmus és a nemzeti kérdés a titói Jugoszláviában, 1945–1980*. Tér és társadalom, 23. évf. (2009) 2. sz. 155–167.
- ¹¹ Alkotmánya 12. szakasza szerint: „Az államhatalmat a polgároknak a tartományi autonómiára és a helyi önkormányzatra való joga korlátozza”. (Službeni glasnik: Ustav republike Srbije. Belgrad, 2006. 12. Magyarul lásd: Vajdaság Ma hírportál: www.vajma.info.)
- ¹² Demokráciában (többségi elvű döntéshozatali rendszerben) a kisebbségi közösségek csak a számarányukhoz s adekvát szegmentáció politikai mezőkön belül képesek mindenkre kötelező döntéseket hozni (politizálni).
- ¹³ Mára már csak a Vajdaság tekinthető Szerbia tartományának, bár az éppen de facto létező státusza az Alkotmánybíróság döntése révén immár de jure is vitatott (hat hónapja van a tartományi képviselőháznak a tartományi autonómia lényegét meghatározó *statútumát* összhangba hozni az alkotmánnyal). Az alkotmány szerint Koszovó is Szerbia elidegeníthetetlen része, de e szimbolikus értékű alkotmányos kötelmen túl a déli tartomány felett – eltekintve annak északi részén fellelhető szerb többségű községektől – Szerbia a Nato csapatok bevonulása óta nem tudta érvényesíteni szuverenitását. A 2013-ba megerősödött EU-csatlakozási perspektíva tükrében már ezek közvetlen – fiskális politikai eszközök révén kézben tartott – kontroljáról is lemondott (nem pénzeli tovább a párhuzamos intézményrendszert), s a jelen tanulmány zárásakor képviselt rövid távú célja egy észak-koszovói önkormányzati szövetség funkcionális autonómiájának a pristinai albán vezetés részéről történő elismertetése. Az ország regionalizálása kapcsán időről időre felröppen a térszerkezetnek a tartományi elv mentén való újraosztása (ezek száma változó), ám ez eddig még mindig megmaradt az elképzelések szintjén.
- ¹⁴ A cikk zárásakor kezdődtek el a tárgyalások Szerbia EU-csatlakozásáról. A próbálkozás eredményre vezetett.
- ¹⁵ Arra azért fel szeretném hívni a figyelmet, hogy a kilencvenes években a Nyugat-Balkánon az egy terület/egy etnikum elvének a gyakorlatba való minél tökéletesebb és visszafordíthatatlanabb átültetéséről szóltak a politika törekvések. Ilyetén az autoriter erővel való taktikai együttműködés is sajátos kontextusban zajlott, amelynek politikai feltárására most nincs kellő helyem, erkölcsi megítélése pedig túlmutat a jelent és a közel-múltat tárgyaló tudományok területén.
- ¹⁶ A DOS – a Szerb Demokratikus Ellenzék – által szervezett rendszerdöntő demonstrációkról Zilahy Péter számol be Az utolsó ablakzsíráf c. könyvében. (Zilahy Péter: *Az utolsó ablakzsíráf*. Budapest, 2000.)
- ¹⁷ A magyarok ellenében a két muzulmán vallású közösség még a Milošević megdöntésére szövetkezett DOS (Szerb Demokratikus Ellenzék), amúgy igen heterogén halmazától sem várhatta igazán, hogy annak hatalomra kerülésével az ő etnospécifikus céljaik majd beépülhetnek az új politikai elit által legitimként elfogadhatónak tartható célkitűzések közé. Ezt már csak azért sem gondolhatták, mert a területi szegmentáció dél-szerbiai

lezáratlansága révén még, ha nem is teljesen okkal, de reménykedhettek a kisebbség/többség dichotómiát újraíró határrendezés számukra kedvező kimenetelében, amely az önrendelkezés vagy a külső erők (NATO) megnyerése esetén mégsem tűnt akkoriban teljesen illuzórikusnak.

¹⁸ V.ö.: Mátyus 2011., illetve Zsoldos Ferenc: *A magyar pártok szereplése a szerbiai választásokon*. In: bumm.sk. 2008. Forrás: <http://www.bumm.sk/6330/a-magyar-partok-szereplese-a-szerbiai-valasztasokon.html>.

¹⁹ Erről később lesz részletesebben is szó.

²⁰ Lásd a Cesid választási eredményközlését: <http://www.cesid.org/lt/articles/rezultati-izbora-2012/rezultati-prvog-kruga-predsedni-kih-izbora-uslovna-procena-cesid-a/rezultati-prvog-kruga-predsedni-kih-izbora-uslovna-procena-cesid-a.html>

²¹ Lásd: http://www.rik.parlament.gov.rs/latinica/propisi_frames.htm.

²² Erre azért nem került sor, mert időközben lecserélte őt az egyik koalíciós partnere a Szerb Szocialista Párt (az „utódpárt”), amely vezetői a Haladó Párttal is el tudták képzelni a kormányzást. Halogatták az egyértelmű állásfoglalást, s ezzel helyzetbe hozták a haladók elnökjelöltjét, Tomislav Nikolićot.

²³ Szerbiában a pártok listaállításkor listanevet is választanak, amely gyakorlatilag szlogen-szerű összefoglalásul szolgál a választási céljaiknak is.

²⁴ A kormányfő, Zoran Đinđić meggyilkolását követően rendkívüli választásokat tartottak. Ezen a Szerb Radikális Párt szerzett többséget. Ám nem tudott – koalíciós partner hiányában – kormányt alakítani. Eközben a kisebbségi pártok közös listája, a „Tolerancia koalíció” 4,22%-os szavazataránnyal, etnikai küszöb híján, nem került be a parlamentbe. (Lásd: Mátyus 2011. 236.)

²⁵ A kisebbségek esetében alkalmazott kedvezményes ajánlási limit, 3000 fő/per lista kapcsán kellett döntenie az AB-nek. A ma érvényben levő törvényt lásd: <http://www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/propisi/671-00.htm>

²⁶ A Magyar Koalíció autonómiakonceptiója. Lásd: http://www.vajdasagma.info/autonom/MK_autonomiakonceptio_2008_03_17.pdf

²⁷ Az angol a következő linken érhető el: <http://www.acta.sapientia.ro/acta-euro/euro2.htm>. A magyar verzió a DIEP on-line folyóirat 2012/3-as számában olvasható: <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2012-3-09.pdf>.

²⁸ A politikaelméleti keretében már-már értelmezhetetlen az egész térség. Ennek az értetlenségnek a mediatizáltsága az egész poszt-szocialista rendszerváltást alulértékeli. Pedig ezek az országok sem szerepeltek a demokratikus intézmények kiépítésének terén rosszabbul, mint pl. a dél-európai diktatúrák húsz évvel korábban.

²⁹ A 2012-es választásokhoz közeledve formálódni látszott egy négypárti, a VMSZ-től jobbra elhelyezkedő pártok alkotta koalíció a magyar szavazatokért. Ám a kicsik közötti személyes- és érdekellentét ezt is felülírta. Így utólag, az eredmények ismeretében már leszögezhetjük, hogy a kis pártok a külön-külön taktikával nem nyertek, a láthatóságuk minimális maradt, a domináns párt viszont sokat veszített – főleg a m0egítélésben, mert a mandátumokat illetően még erősödött is: négyről ötre növelte képviselői számát. A szerbiai magyar pártpalettán belüli dominanciája azonban fennmaradt.

³⁰ Az egykori VMDK-ból kivált másik két, az ún. történelmi VMDK folytonosságát magának követelő párt, a VMDP és az „új” VMDK próbáltak a szintén megosztott más etnikai közösségekkel összefogva indulni, de az már a jelöltállítások és a közvélemény-kutatások eredményeinek összevetésekor kirajzolódott, hogy nem reménykedhetnek e kisebbségi összefogás nyomán kialakult rangsor alapján parlamenti helyet eredményező szereplésre.

³¹ Lásd a Cesid eredményközlését: <http://www.cesid.org/lt/articles/rezultati-izbora-2012/rezultati-parlamentarnih-izbora-uslovna-procena-cesid-a/>.

³² A vlachok nevében fellépő „Egyiket sem a fennálló lehetőségek közül” néven szereplő, proteszt-szavazatokra építő formáció besorolása kérdéses: A vlah-kártya a könnyített indulás miatt került megjárására. Az elért eredmény, a szavazatok 0,6%-a ezt vissza is igazolta, hisz nem érték el a nem parlamenti többségi pártok számára létkérdést (: állami támogatást) jelentő 1%-ot sem. V.ö.: <http://www.cesid.org/lt/articles/rezultati-izbora-2012/rezultati-parlamentarnih-izbora-uslovna-procena-cesid-a/>.

³³ A leadott szavazat 13,7 %-ával közvetve „segítették” plusz mandátumhoz a küszöböt átlépőket.

³⁴ A politikatudomány flexibilisen a szavazók által alakítható listákat szokta nevezni, ahol mód van a jelöltek sorrendjének a jelöltek preferenciájától eltérő befolyásolására, a – felvidéki műszóval – „felkarikázására”.

- ³⁵ Ez korántsem jelenti azt, hogy „jobb” (ami el nem dönthető) lenne. Az azonban biztosan állítható, hogy akár a vele egy ívását magyarországi vegyes választási rendszer(ek), nagyobb teret ad a politikai játszmáknak.
- ³⁶ A számok azért is elnagyoltak, mert nem egyértelmű, hogy országosan ki jogosult szavazni (pl. a koszovói albánok jogosultak-e, mikor ők már az előző rendszert is egy más fajsúlyú tiltakozással opponálták: teljesen kivonultak annak intézményeiből).
- ³⁷ A szerbiai eredményközléseket elérhető a következő linken: <http://www.cesid.org/lt/articles/rezultati-izbora-2012/>.
- ³⁸ Annak értelmezése külön tanulmányt tenne szükségessé. Most csak annyit szeretnék megjegyezni, hogy a szerbiai hatalmi ágak (a fékek és egyensúlyok sokat hivatkozott normája) nem egészen látszanak függetlennek az aktuális politikai konstellációtól. Ami a kelet-közép-európai politikai arénákban szintén nem számít atipikus esetnek. Ebből kifolyólag a választásokat követően egy alkotmánybíróági döntés nyomán a Vajdaság státusa, pontosabban státútuma vált politikai játszma tárgyává. Az AB nemrég megállapította a státútum számos pontjának az alkotmánnyal való összeférhetetlenségét. Ám azt nem semmisítette meg, hanem kötelezte a VAT képviselőházát, hogy a státútumot hat hónapon belül hozza összhangba az alkotmánnyal. 2014. január 22-én felállt az ezt feladatul kapó tartományi munkacsoport: <http://www.vojvodina.gov.rs/sr/najave/konstitutivna-sednica-radne-grupe-i-sednica-odbora-za-pitaња-ustavno-pravnoг-polожаја>.
- ³⁹ V.ö.: Tölgyessy Péter: *Túlterhelt demokrácia*. In: Gombár Csaba (szerk.): *Túlterhelt demokrácia*. Alkotmányos és kormányzati alapszerkezetünk. Budapest, 2006. 136–137.
- ⁴⁰ A jelenségről hosszabban: Pap Tibor: *Merre tart a kisebbségi magyar média Szerbiában?* Mediárium, 7. évf. (2013) 1–2. sz. 5–19.
- ⁴¹ V.ö.: Pap Tibor – Sarnyai Csaba Máté: *Szakértőt vagy politikust választanak a vajdasági magyarok?* Középeurópai Közlemények, 4. évf. (2011) 3–4. sz. 240–251.

Tibor Pap

(S)elections, Hungarian style – representation vs communal interests following the change of system (October 2000) in Serbia

The paper sketches out the concepts, expectations and institutional options that have formed minority political decision-making in Serbia, including the ability of the Hungarian community there to make use of these. Our investigation starts with the delineation of the Hungarian party politics, revived in the Milošević-era and well already described by academic literature. The action space of the Hungarian minority community is presented by following the series of 'Hungarian responses' (party formation, coalition lines, internal competition, autonomy concepts) – the respective period is that of the DOS (Serbian Democratic Opposition), which saw the institutional reform enabling change.

Achieved results and missed opportunities are also highlighted, as are the solutions of the Serbian political system in the situation, be they opposing or supporting the minority efforts. Events in this ever-changing political field are analyzed separately, but in a parallel way, emphasizing the political attitudes of minority leading figures (their expectations, (public) appearances and their 'disappointments'). The Post-socialist controversies of the so-called overburdened democracy are also presented – in the last 13 years, these have created a singular minority party and representational system that is characteristically different from not only the majority system or that in Hungary, but also from any other foreign Hungarian communities.

Délvidéki Szemle, 1. Number 2. 117–131. pp. (2015)